

עכו, מס' 71

שנת 1291

בחדש אדר¹ כתב ר' יצחק דמן עכו, כי עכו נחרבה בשנת חמשים וא[ח]ת?² לפרט, ושנהרגו חסידי ישראל שם בד' מיתות (בית) ד(ין).
ובשנת ס"ה³ היה זה ר' יצחק דמן עכו בנבארה באיסטאלייא⁴ וניצל מעכו.

ובשנת ס"ה עצמה בא לטליטלה. ומצאתי בספר דברי הימים שלו,⁵ ר(וצה) ל(ומר) מר' יצחק דמן עכו, הוא שעשה ספר קבלה בשנת המלא"ך,⁶ ונחרבה בזמנו עכו, ונשבו כולם בזמן בן בנו של הרמב"ן⁷ ובזמן בן ר' דוד בן אברהם בן הרמב"ם⁸ ז(כרונם) ל(ברכה). והוא הלך לספרד לחקור כיצד נמצא בזמנו ספר הזהר.

מקור: ספר יוחסין, עמ' 88. הנוסח המובא כאן תוקן על-פי כ"י אוקספורד, בודליאנה, Hunt. 504 (קטלוג נויבאוואר, מס' 2022), דף 196 ע"ב.

ספרות: גרץ ושפ"ר, ה, ציון יב, עמ' 384; ג' שלום, "האם חבר ר' משה די ליאון את ספר הזהר?" מדעי היהדות, א (תרפ"ז), עמ' 16–29; י' תשבי, משנת הזהר, ירושלים תשי"ז, א, עמ' 28–34; קדר, יהודים ושומרונים, עמ' 405–407; מאן, טקסטים ומחקרים, א, עמ' 435–436; A. Neubauer, The Bahir and the Zohar, JQR, ; OS, IV (1892), p. 361

- 1 מאן מותקן ל"בחדש סיון", אך קשה לדעת אם כוונת המלים היא לציין את החודש לחורבן עכו או את מיקום הקטע בספרו של ר' יצחק דמן עכו (וראה להלן, הערה 5).
- 2 הקריאה בכתב-היד קשה. במהדורת פיליפובסקי הנוסח הוא "בשנת חמשים", אך דומה, שניתן לקרוא חמשים וא(ח)ת" (אך ראה להלן, מס' 72). וראה: קדר, עמ' 405, הערה 74, ושם הצעת א' דוד לקרוא "בשנת חמשים לא[לף] הנוכחי לפרט".
- 3 היא שנת 1305.
- 4 Estella שבספרד.
- 5 משמע, יומן, ספר-זכרונות, ומכאן נוסח המשפט הראשון בקטע זה: "בחדש אדר כתב". אין בידנו שום ידיעות על ספר זה. וראה בעניין זה את מאמרו של שלום. כן ראה: ספר מאירת עיניים, מהדורת ע' גולדרייך, ירושלים תשמ"א, עמ' תט.
- 6 שנת ה'צ"א / 1331.
- 7 הכוונה, כפי הנראה, לר' דויד בן יהודה חסיד, נכד הרמב"ן. מכאן עולה, כנראה, כי ישב בעכו או עבר בה. ראה עליו: ג' שלום, "ר' דוד בן יהודה החסיד נכד הרמב"ן", קרית ספר, ד (תרפ"ז-תרפ"ח), עמ' 302–327; מ' אידל, "יתרגמו של ר' דוד בן יהודה החסיד לספר הזהר ופירושו לא"י", עלי ספר, ח (תשי"ס), עמ' 60–66.
- 8 ידועים שני בניו של ר' דויד הנגיד, האחד שלמה והאחר אברהם. שניהם שהו עם אביהם בעכו ושבו לקאהיר בשנת 1290, בקירוב, וייתכן אפוא, שהכותב התייחס אליהם כאל בני עכו (וראה לעיל, מס' 52 והערה 8 שם; 58).

עכו, מס' 72

שנת 1291

בשנת ה' אלפים וחמשים¹ לציירה, בימי החסיד הקדוש ר' יצחק דמן עכו, באו הנוצרים² ולכדו בארות³ ועכו והרגו יהודים רבים.⁴

מקור: כ"י פירנצה, לורנציאנה, Plut. 447, דף 43 ע"א – פירוש ר' אברהם הלוי לסי' נבואת הילד.

פורסם: ג' שלום, "המקובל ר' אברהם בן אליעזר הלוי", קרית ספר, ב (תרפ"ה-תרפ"ו), עמ' 103.

ספרות: קדר, יהודים ושומרונים, עמ' 405–407.

- 1 התאריך הנכון הוא שנת חמשים ואחת, כלומר, נ"א (וראה לעיל, מס' 71 והערה 2 שם).
- 2 צריך להיות "הישמעאלים".
- 3 ביירות. המוסלמים כבשוה בסוף יולי 1291, כחודש אחרי עכו. אין בידנו מקור אחר המספר על הטבח ביהודי ביירות.
- 4 דומה, כי לפנינו קטע נוסף מתוך ספר דברי הימים לר' יצחק דמן עכו (וראה לעיל, מס' 71 והערה 5 שם).

עכו, מס' 73

שנת 1291

ע"א בכך וכך בשבא וג(ומר) עד עד! סוף שמותם¹ שידך ופייס

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

כלתא יקירתא --- דשמה פלונית דאישתביא
במדינת עכו בשתא שעברה² ופדה אותה פלוני חתנא
--- דנ³ הנזכר לעיל ---
5 ---

--- וממון זה שנתנו לה מעת שפדה אותה
הודה לפנינו אנן חתומי מטה⁴
שמעת שנתנו לשבאי שהיתה כלתא דא⁵ תחת
ידו נתנו לה במתנה גמורה גלויה ומפורסמת
10 ---

--- דלית בה חזקה ---
--- ואחר שנפדית
כלתא דא⁶ ונשאהר לעצמה לא נשאר עליה זיקת שבאי
כלל אלא חזרה בת חורין מן השבאי לעצמה ולא נשאהר לא תחת
ידי השבאי ששבה אותה ולא תחת ידי חתנא
15 דנ⁷, שפדה אותה מפני שמחל לה הממון שפדה אותה
כמו שביארנו ונשלם לה מעת שיצאה
מתחת יד השבאי הגוי עד הזמן הזה יתר על תשעים יום גמורין⁸

ע"ב ונתאמת אצל חיים⁹ שהעתיק מאדונינו מרנו ורבנו דוד הנגיד
הגדול ראש ישיבתה שלתורה¹⁰ שלא היה לאחד
מבאי העולם בה בעכו לא קידושין ולא אירוסין
ולא שידוכין כלל והרשהו ששיא אותה
5 לחתנא דנן או לזולתו ---

ע"ד איך כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנא ורבנא אברהם השר היקר הנכבד

4 בר כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנא ורבנא שלמה הקרוי אלמולא אלצפי¹¹

7 בר כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנא ורבנא סעדיה השר היקר הנכבד

11 --- אלכלה¹² האצילה

החשובה הבוגרת
שהלכו בתוליה מפני
שנשבת לגויים עם נשי ישראל
15 שנשבו מעכו קודם זמן זה כמעט

מקור: TS, 8 K 13, f. 11

פירסום: מ"ע פרידמן, ריבוי נשים בישראל, תל-אביב תשמ"ו, עמ' 100-105.

ספרות: מ"ע פרידמן, "ריבוי נשים במסמכי הגניזה", תרביץ, מ (תשל"א), עמ' 350-353; הנ"ל, מקורות חדשים, עמ' 80-82; גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 230;

S.D. Goitein, Geniza Sources for the Crusader Period, Outremer, Jerusalem 1982, p. 321

- 1 התעודה היא טיוטה של כתובה לאישה שנשבתה בעכו. המיסמך נערך בבית-הדין של ר' דויד הנגיד במצרים. בנוסח המובא כאן הושטמו רוב הנוסחאות המחוקקות המופיעות בפרסום המדעי של התעודה. נוסח זה של כתובת שבויה ידוע לנו רק מן התעודה שלפנינו, ומן-הסתם זו הסיבה לנסיגות-הניסוח הרבים המופיעים בתעודה. הצורך בכתובה מיוחדת לנישואי שבויה נובע מן ההנחה, ששבויה היתה עלולה להיאנס (וראה בבלי כתובות לו ע"א). דומה, כי במקרה שלפנינו היתה ידיעה ברורה על כך. יש מקום להניח, כי המדובר כאן בשבויה שנשבתה בידי הממלוכים בעת כיבוש עכו בשנת 1291, שכן מודגש במפורש, כי השבויה נשבתה "עם נשי ישראל", ודבר שבייתן של הנשים בשנה האמורה צוין במפורש בקינתו של יוסף הירושלמי (וראה להלן, מס' 75, שורה 22 והערה 7 שם).
- 2 פירושו: "ששמה פלונית שנשבתה בשנה שעברה".
- 3 פירושו: "חתן זה".
- 4 פירושו: "אנחנו החתומים מטה".
- 5 פירושו: "כלה זו".
- 6 ראה לעיל, הערה 5.
- 7 ראה לעיל, הערה 3.
- 8 על-פי התוספתא: "הגירות והשבויה והמשוחררת צריכות להמתין שלשה חודשים, דברי ר' יהודה" (יבמות ו: ו, מהדורת ש' ליברמן, עמ' 19). וראה דברי המהדיר, עמ' 101, הערה 22.
- 9 דיין בבית-דינו של ר' דויד הנגיד. מן העובדה שהוא נזכר כאן ללא תואר מסיק המהדיר, שהוא-הוא שניסח את הכתובה. וראה עליו דברי המהדיר, עמ' 95, הערה 1.
- 10 דומה, כי בתואר זה, או בתואר "ראש ישיבה שלגאון", הוכתר לראשונה דויד הנגיד; והשווה לעיל, מס' 52, הערה 7. ראה על כך: מאן, טקסטים ומחקרים, א, עמ' 419; אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, א, עמ' 120–121 והשווה גם: גויטיין, התימנים, עמ' 32. אין ללמוד מכאן, ששהה אז בעכו, אלא שקיבל את העדות במצרים. בדיקת מעמדם הממשי של הבאים להינשא היתה מסמכויותיו של הנגיד; וראה דברי המהדיר, עמ' 99.
- 11 פירושו: "האדון החבר הנאמן"; וראה דברי המהדיר, עמ' 96–97.
- 12 פירושו: "הכלה".

שנת 1291

עכו, מס' 74

ותופי ואלדה זצ"ל במצר יום אלד' אלכא' מן תמוז שנת הנא' ליצירה פקאל ירתיה וקד כאן דלך באימם קלילה בעד וצל כבר קתל גמאע'ה אלחכמים אלמקימין בעכא מע גמלה' אהלהא ענד פתוח אלישמעאלים להא פערץ איצא בנדבהם ז"ל גמיע פקאל:

מקור: כ"י סט. פטרסבורג, הספרייה הלאומית, אוסף פירקוביץ השני, 100, דף 16 ע"א – כתובת בראש קינתו של ר' יוסף הירושלמי על פטירת אביו.

פורסם: מאן, טקסטים ומחקרים, א, עמ' 437–438; ח' שירמן, "קינות על הגזירות בארץ ישראל, אפריקה, ספרד, אשכנז וצרפת", קבץ על יד, סידרה חדשה, ג (ג), ירושלים ת"ש, עמ' סג.

תרגום

ונפטר אביו¹ ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה) בקאהיר ביום ד, כ"א בתמוז שנת הנ"א ליצירה,² ונשא את קינתו עליו, והיה זה ימים מעטים אחרי שהגיעה השמועה על הריגת חבורת החכמים היושבים בעכו עם כל תושביה בשעת כיבושה על-ידי הישמעאלים,³ ורצה להספיד גם אותם ז(כרום) ל(ברכה) כולם ואמר:⁴

1 תנחום הירושלמי, המדקדק ופרשן המקרא. ראה עליו: ה' שי, פרקים, עמ' 125–196.

2 20 ביוני 1291.

3 העיר נכבשה ביום ו', 18 במאי 1291 / י"ח בסיון הנ"א. תנחום הירושלמי מת אפוא כחודש ימים לאחר כיבוש עכו.

4 עיקר הקינה ראה להלן, מס' 75.

שנת 1291

עכו, מס' 75

שמע הכי נסעו חבכריו משכך עכו ומאס עוד שכן מצרים¹

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- אחר שמועתם בעיניו נחשבה² תבל בעת תאור כמו כיכים
לכן בסודם סוד יהי ממתיק בתוך גן יערב אורו לעפעפים
10 לא על-כבודכם נבד, אך על-כל אשר יצמא לטל ניבכם ואין לו מים
כי נסתמה עם-נסעכם עין אשר תרנה צמאי כל-בני אפרים³
הה על-לשון תם בארנה מקרא ויש- בע זקקה כספו ושבעתים
ולשון חכמים סקלה לעוברים בה מעגלי-ישר בכל-רגלים
נפש יקרה שזפלה למאד ולה מעלה עלי ראש כוזבי מאזנים
15 ועלי יסוד סוד הנבואה עזמדה יום גם תעודות⁴ גזרה לשנים
הה על-גאונים שזרועם חזשפו בקרב תעודות-אל כאיש בינים
הה על-חכמים שדבר פימו ברב חכמה פצוף ינעם למלקוחים
הה כי בבית אל שפכו דמים אשר יקל נתון דמם זהב [פרנים]⁵
צרה מאד מרה בעין כל-שומעה היתה כיום הרבן ירושלים
20 חכמת אצילים נהרגו על-אהבת האל והם לו שזוחים כפים
שבים וקוראי צום ומתנדים עלי חובם חגורי-שק עלי מתנים⁶
גם בשבי יצאו מנחלות יום נשוא אותם⁷ עלי-חצן ובכתפים
בנות כבודות יזנקות דדי לשון- קדש בטרכם יזנקו שדים⁸
וישפלו בנים אשר עמלו לריק בהם וישבו עלי אבנים⁹
25 הה על-ילדים טוב נרע לא יזדעו חרקו עליהם אוזבים שנים¹⁰
ויצאו היכל אלהים חי עלי בנים בחטא לא שזלחו ידים
חי אהבתכם נודסעים למעון יקר ובכי פרידתם בכי אגלים¹¹
לא בעבורכם נספדה כי נדעה שפעטו שם מעטה קרנים
גם חן בעין אל תמצאו ויחופפו יחד עליכם מלאכי מחנים
30 אך מפני מגור לפניו החביא אתכם אלהים כושלו ברבים
מה-יעשה מי הוא ביד יוצר כמו חמר ביד יוצר עלי אבנים
נדיק אזי דין אל ועל-רב רחמיו נבטח ולו נקד עלי אפים.

מקור: כ"י סט. פטרסבורג, הספרייה הלאומית, אוסף פירקוביץ השני, 100, דף 16 ע"א קינה על חורבן קהילת עכו מאת ר' יוסף הירושלמי.

פורסם: ח' שירמן, "קיינות על הגזירות בארץ ישראל, אפריקה, ספרד, אשכנז וצרפת", קבץ על יד, סידרה חדשה, ג (יג), ירושלים ת"ש, עמ' סג-סד.

ספרות: מאן, טקסטים ומחקרים, א, עמ' 437-438; דינור, ישראל בגולה, ב: 1, עמ' 441-442, הערה 50.

- 1 פירושו: "שמע ר' תנחום הירושלמי, אבי המשורר, כי חבריו חכמי עכו נטבחו בעכו, ומאס גם הוא בחייו במצרים." הקינה מוקדשת למותו של ר' תנחום ולחורבן עכו כאחת (וראה לעיל, מס' 74). תחילת הקינה מוקדשת לאבי המשורר ואינה נוגעת לחכמי עכו.
- 2 פירושו: "מאחר שחמתם נחשבה בעיניו".
- 3 כלומר, בני-ישראל, יהודים.
- 4 כלומר, התורה, וכך גם להלן, שורה 16 ("תעודות אלי").
- 5 שורות 11-18 מספרות לסירוגין בשבח חכמי עכו ובשבח ר' תנחום.
- 6 שורות 18-21 מתארות את טבח חכמי עכו בעת התפילה בבית-הכנסת, שבו התאספו בשעת המצור לצום "חגורי שק עלי מתנים".
- 7 כלומר, נשבו הנשים שחיכו לקיום נבואתו של ישעיהו "והביאו בניך בחצן ובנתיד על כתף תנשאנה" (מט: כב).
- 8 שורה 23 משבחת את הלשון העברית שבפי בנות עכו, שידעוה מיוקתן.
- 9 שורות 22-24 מתארות את שבי בנות עכו ואת טבח ילדיהן.
- 10 שורה 25 מתייחסת לטבח הילדים שגודלו לשווא.

שנת 1291

עכו, מס' 76

Ind ouch gaf der souldain den Joeden die da gevanggen wairen, orlof, dat sy behielten eren sabbait, ind dede den gevangcgenen alze goitlichen, sy wern gesunt of siech.

מקור: 47, p. XIX (1887), ed. R. Rohricht [H. Meisner, Zeitschrift fur deutsche Philologie, Ein niederrheinischer Bericht uber den Orient,

תרגום

וליהודים שהיו שבויים¹ שם נתן הסולטאן רשות לשמור את שבתם, ונתן מזון לשבויים, הן בריאים הן חולים.

ספרות: פראוור, תולדות, ב, עמ' 544; הני"ל, הצלבנים, עמ' 328; יעקבי, התפשטות המערב, עמ' 249.

1 המדובר בשבויים יהודים שהביא הסולטאן אלמלך אלאשרף מעכו לקאהיר. הרשות הנזכרת כאן ניתנה גם לנוצרים שנשבו בעכו והובאו לקאהיר. לדברי המקור, שנכתב בקלן בשנת 1350 אך מסתמך על מקורות קדומים, בנו נוצרים אלה את כנסיית בארבארה הקדושה בקאהיר.

בין שנת 1336 לשנת 1341

עכו, מס' 77

Sunt eciam ibi Iudei vinum propinantes.

מקור: 340, p. II (1884), ed. G.A. Neumann, AOL, Ludolphus de Sudheim, De Itinere Terre Sancte,

תרגום

ושם¹ נמצאים גם יהודים מוזגי יין.²

1 כלומר, בעכו.

2 ידיעה זו סתומה. אין שום ידיעה אחרת על יהודים בעכו במאה הי"ד.